

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΗ ΜΕΛΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.—Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας ἔναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπὶ Τσιμισκῆ. (Παρατηρήσεις εἰς τὸ «τακτικὸν» τοῦ Τσιμισκῆ) ὑπὸ Γερασίμου Ι. Κονιδάρη.—Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ἀμάντου.

Εἰς προηγηθεῖσαν ἀνακοίνωσιν ἡμῶν ἐξητάσθη, ἐν μέρει μόνον, τμῆμα τῆς ἀρχῆς τοῦ «Τακτικοῦ» τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου Τσιμισκῆ (969—976) καὶ δὴ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου, ἀφέθη δὲ διὰ τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας.

Τὸ ἐρευνητέον κείμενον ἔχει ὧδε:

«Τάξις τῶν Πατριαρχῶν»

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας, ὁ Ἱεροσολύμων, ὁ Ρώμης¹.

«Τάξις τῶν ὑποκειμένων μητροπόλεων τῶ ἀποστολικῶ καὶ Πατριαρχικῶ θρόνῳ τῆς Θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος Κωνσταντινουπόλεως.

Πρὸ δὲ τούτου κεῖνται αἱ δύο Ἀρχιεπισκοπαὶ

Ὁ Βουλγαρίας

Ὁ Κύπρου. Αἱ Μητροπόλεις κλπ.»

Εἰς τὴν περὶ Κύπρου ἀνακοίνωσιν² ὑπεδείχθη 1) ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ «τακτικοῦ» προφανῶς σκοπίμως ποιεῖται διάκρισιν τῶν ρημάτων κεῖνται καὶ ὑπόκεινται, ἅπερ κακῶς ἐταύτισεν ὁ Gelzer³, 2) ὅτι αἱ δύο Ἀρχιεπισκοπαὶ δὲν τίθενται, ὡς θ^ο ἀνέμενέ τις, εὐθὺς μετὰ τοὺς Πατριαρχάς, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς συντάκτης—καὶ ἡ Βυζαντινὴ γραφειοκρατεία καὶ ἐθιμοτυπία ἦσαν πολὺ προσεκτικαὶ καὶ λεπταί, ὡς λέγει ὁ Schlumberger, εἰς τὰ ζητήματα τῆς τάξεως τῶν ἐξουσιῶν καὶ τῶν ἀξιωματίων ἐν γένει (τοῦ προβαδίσματος)—λέγει ὅτι οἱ Ἀρχιεπίσκοποι «κεῖνται», ἐνῶ εὐλόγως δὲ θ^ο ἀνέμενέ τις, τοῦλάχιστον διὰ τὸν Βουλγαρίας, ὅτι ὑπόκειται.

¹ Ἄξιον ἐξετάσεως θέμα εἶναι ἡ ἀναγραφὴ τοῦ Ρώμης ὡς τελευταίου τῶν Πατριαρχῶν.

² Ἡ παροῦσα ἀνακοίνωσις προϋποθέτει τὴν περὶ Κύπρου. Πρβλ. σ. 135-146 τοῦ παρόντος τόμου.

³ Ungedruckte und Ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae Episcopatum. Abh. d. Bayer Akad. der Wissenschaften Ph. Hist. Cl. XXI, Band III, München 1900 σ. 572. Οὗτος ἀποδίδει διὰ τοῦ *unterstellt* ἀμφοτέρω. Ὑπὸ τινος βεβαίως περιορισμούς, οὓς θὰ εἶδομεν θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπῃ ὅτι ἐξυπακούεται, ἐν εἰδικῇ ὁμῶς ἐννοίᾳ, τὸ «ὑπόκειται».

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο σημεῖον τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, τουτέστι ποῖος λόγος πιθανῶς ἤγαγε τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον νὰ δώσωσι τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον¹ τῆς Βουλγαρίας (ἐννοεῖται ὁ τοῦ τέως Ἀνατολικοῦ Βασιλείου), ἥτις ἀπὸ τοῦ 972 ἀπέβη ἀπλῆ ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἡ ἰδιάζουσα δὲ αὐτῇ θέσις χαρακτηρίζεται πρῶτον καὶ κυρίως ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Βουλγαρίας, οὗτινος ἡ Ἐκκλησία ἠρίθμει βίον ὀλίγον πλέον τοῦ αἰῶνος, προηγείται τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, οὗτινος τὸ αὐτοκέφαλον οὐ μόνον ἐπὶ ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου² ἐστηρίζετο, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας του. Πρόκειται λοιπὸν ἐνταῦθα κατ' οὐσίαν περὶ παραμερισμοῦ κανονικῶν «δικαίων» ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἡ πολιτικὴ τύχη κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τῆς βυζαντινῆς Ἱστορίας, ὡς γνωστόν, ἐπηρέασε τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς θέσιν ἐν τῇ «τάξει προκαθεδρίας» τῶν Θρόνων τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, χάριν τῆς νεοπαγοῦς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ λοιπὸν τῆς λεγομένης Ἀνατολικῆς Βουλγαρίας, ἧς ἡ ἔδρα ἦτο ἡ Πρεσλαύα ἢ τὸ Δωρόστολον (ἢ σημερινὴ Σιλίστρια), ἐμφανίζεται ἐν τῷ μοναδικῷ τούτῳ τακτικῷ, διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς μνείας τῶν ἐν λόγῳ ἀρχιεπισκοπῶν, οὐχὶ καθ' ὀλοκληρίαν ἀνεξάρτητος, ὅτε θ' ἀνεγράφετο εὐθὺς μετὰ τοὺς Πατριάρχας, ἴσως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «οἱ Ἀρχιεπίσκοποι», ἀλλ' ὡς τελοῦσα ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, οἰονεὶ ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν καὶ ὑψηλὴν αὐτοῦ ἐποπτεῖαν. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ τῆς Κύπρου εἶναι ἐντὸς τῆς σφαίρας ἐπιρροῆς τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀναγνωρίζονται τύποις ἀνεξάρτητοι, ἀλλ' ἡ ἔννοια τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς φαίνεται περιοριζομένη, πιθανῶς ἔνεκα πραγματικῶν λόγων, τοῦτα δέ, ὡς πιστεύομεν, ἀκριβῶς ὑποδηλοῖ καὶ τὸ σημεῖον τῆς ἀναγραφῆς των. Τυπικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἀνωτάτη ἐποπτεία ἐκφράζονται κατὰ τὸν τρόπον διπλωματικὸν ἐν τῷ σημαντικῷ τούτῳ ἐγγράφῳ, αὐτὴν δὲ τὴν πο-

¹ Ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀποδοθεὶς τὸ πρῶτον εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Κύπρου καὶ διατηρηθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀπεδόθη ὀλίγον μετὰ ταῦτα, πιθανῶς ἐντὸς τοῦ δ' αἰῶνος, καὶ εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους ἡμιαυτονόμων Ἐκκλησιῶν (οἷος ὁ Θεσσαλονίκης), βραδύτερον δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ε' αἰῶνος καὶ εἰς ἐπισκόπους ἀποσπασθέντας τῶν οἰκείων Μητροπολιτῶν καὶ ὑπαχθέντας ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Πατριάρχην. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὀνομάσθησαν αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι. Ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διετηρήθη καὶ ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν ὡς δευτερευόν τίτλος καὶ δὴ διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἔδρας ἐν ἧ ὁ Πατριάρχης ἐκτελεῖ χρέη ἀπλοῦ ἐπισκόπου. Πρβλ. Γ. Κονιδάρη: Πότε προήχθησαν αἱ Ἀθῆναι εἰς Μητρόπολιν, Πρακτικά Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1935, σ. 285 ἐξ.

² Πρ. Γερ. Ι. Κονιδάρη: Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν. Τεύχος Α', 1934, σ. 28 κέξ.

λιτικήν θέλησιν, τὴν ὁποίαν διεμόρφωσαν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς 1' ἑκατονταετηρίδος, ἐκφράζει ἡ ἀναγραφὴ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νικητοῦ τῶν Ρώσων καὶ κυριάρχου τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ. Σαφῆς δὲ ἔκφρασις καὶ ἀπόδειξις τῆς πολιτικῆς — θελήσεως, πρὸς ἣν δὲ ἀντιτίθετο ἡ Ἐκκλησιαστικὴ θέλησις (θὰ ἴδωμεν τὸν λόγον) εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ γεγονὸς τοῦ παραμερισμοῦ τῆς ἀρχαίας ἀποστολικῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου χάριν τῆς νεοπαγοῦς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας. Ἄλλως βεβαίως θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἐὰν προηγείτο ἐν τῇ ἀναγραφῇ ὁ Κύπρου τοῦ Βουλγαρίας. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ σκέψις ἔχει ἀποφασιστικὴν σημασίαν διὰ τὰς κατωτέρω παρατηρήσεις καὶ σκέψεις. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ προστρέξωμεν εἰς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς Βουλγαρίας καὶ εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος διὰ νὰ ἐξημενεύσωμεν τὸ κείμενον καὶ τὸ δι' αὐτοῦ ἐκφραζόμενον γεγονὸς ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως.

Εἶναι ἤδη γνωστόν, ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου τοῦ 870 ὀργανώθη ὑπὸ Ἑλλήνων κληρικῶν καὶ ὑπήχθη ὑπὸ τὸν Πάπην Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἀπήλαυεν ἐσωτερικῆς τιнос αὐτονομίας. Τὸ καθεστὸς τοῦτο ἐπεκυρώθη καὶ ὑπὸ τῆς παρ' ἡμῖν φερομένης ὡς 8ης Οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ 879. Ὅτι δὲ εἶχεν ἀκόμη ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπαφῆς καὶ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐποπτείας ἐκ μέρους τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εἶναι φανερόν, διότι ὁ διάδοχος τοῦ Βόριδος τοῦ Α' Βλαδίμηρος (888 — 893) ἐπιχείρησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, γεγονὸς ὅπερ ἠνάγκασε τὸν παραιτηθέντα Βόριδα Α' νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ἀνυψώσῃ τὸν ἕτερον υἱὸν του εἰς τὸν θρόνον, τὸν Συμεῶνα, τὸν ἡμιέλληνα (893). Ἄλλ' ὁ Συμεῶν ἐπιζητῶν ἰσοτιμίαν πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, πρῶτον μὲν ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Βουλγαρίας τὸν Ἰωάννην ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δεῦτερον δὲ θεωρήσας ὅλως ἀνεπαρκῆ τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀνεκήρυσεν ἰδίῳ δικαίῳ τὴν Βουλγαρίαν εἰς Πατριαρχεῖον, ἵνα ἐκδηλώσῃ πλήρως τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα δὲ ἀπεμάκρυνεν ἐκ Βουλγαρίας τὸν Ἑλληνικὸν Κλῆρον. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονὸς, ὅπερ ἐπιμαρτυρεῖ πόσον εἶχεν ἀνάγκην ἡ νεοπαγῆς Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας τῆς ἐποπτείας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅτι ὁ Συμεῶν αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ περιβάλλῃ διὰ κανονικοῦ κύρους τὴν αὐθαίρετον αὐτήν, ὑπὸ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ μεγαλαυχίας ὑπαγορευθεῖσαν, πρᾶξιν ἀπετάθη πρὸς τὸν Πάπην Ἰωάννην, ὅστις δὲν ἐδίστασε ποσῶς νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ γενόμενα, ἐλπίζων, ὅτι τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ αὐτῷ εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ρώμης τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἄλ-

λως τε ἀπ' ἀρχῆς ἐδείκνυεν ἡ Βουλγαρία, ἐκ πολιτικῶν λόγων κινουμένη, σημεῖα ἀσταθείας μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ τσάρου οὐδεμίαν προὐκάλεσε ἀντίδρασιν τοῦ Βουλγαρικοῦ κλήρου. Ὅπως δὲ οἱ πολιτικοὶ λόγοι ἐξ ἀρχῆς συνέβαλον εἰς τὴν ἐπίσημον ἀποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὕτω καὶ βραδύτερον τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην διεμορφοῦντο κατὰ τὰς πολιτικὰς περιστάσεις¹, διότι ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ταχέως ἀπέβη ὄργανον τοῦ Κράτους. Οὐδὲ ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν ἡ Ἐκκλησία, τοῦ πρὸς πλήρη ἀνεξαρτησίαν καὶ πρὸς ὑποκατάστασιν τοῦ Βυζαντίου ρέποντος Βουλγαρικοῦ Κράτους μάλιστα ὑπὸ τὸν Συμεῶνα, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐναντι τῶν πρᾶξικοπηματικῶν ἐνεργειῶν τῆς Βουλγαρίας τὸ Βυζαντινὸν Κράτος δὲν ἠδύνατο τότε νὰ λάβῃ θέσιν, διότι τοῦτο εἶχεν ἐπανειλημμένως ἠττηθῆ εἰς πολέμους πρὸς τοὺς Βουλγάρους «ἡ δ' ἀστάθεια καὶ ἀνικανότης τῆς Βυζαντινῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως» (τὴν βασιλείαν δὲ εἶχε τότε ἐπιτροπεία τοῦ ἀγγλικοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου) ἦτο τοιαύτη, ὥστε τὸ Κράτος ἠθέλε πάθει ἔτι μείζονα δυστυχήματα, ἐὰν τότε δὲν ἐφηρμόζετο κατὰ πρῶτον τὸ σύστημα τῆς ἀναγορεύσεως συμβασιλέων². Ἐνεκα δὲ τούτου ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία, ἥς ἐπατριάρχευε, τὸ δεύτερον ἤδη, ὁ περιώνυμος Πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικὸς (901 — 7, 911 — 25)³, οὔτε ἀνεγνώρισεν οὔτε καὶ κατεδίκασε τὴν γενομένην μεταβολήν. Οὐσιῶδες ὅμως εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οὐδὲν τῶν Πατριαρχείων ἀνεγνώρισε τὸ αὐτογνωμόνως ἀνακηρυχθέν Βουλγαρικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπερ διήνυσε τὸν αὐθαίρετον καὶ ἀντικανονικὸν βίον μέχρι τοῦ χρόνου Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπνοῦ καὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ εἰρηνικοῦ τσάρου Πέτρου τοῦ Α'. Οὗτος ὅμως διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς βασιλόπαιδος Μαρίας, ἐγγονῆς τοῦ Λεκαπνοῦ, ἤλθεν εἰς λίαν φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Τότε ἀκριβῶς διὰ τῆς συνθήκης (927)⁴ μετὰ τῶν δύο χωρῶν οἱ Βούλγαροι ἐπέτυχον παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου οὐχὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Πρεσλάνας, ἣτις κατέστη ἐφεξῆς ἀπλῆ ἐπισκοπή, ἀλλὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Δωροστόλου, οὗτινος ὡς Πατριάρχης ἀνεγνωρίσθη ὁ πιθανῶς Ἕλλην τὴν καταγωγὴν Δαμιανός⁵. Ὅτι δὲ τοῦτο ἦτο πρᾶξις κυρίως πολιτικὴ μαρτυρεῖται σαφῶς ὑπὸ τῶν συγχρόνων, «Δαμιανὸς ἐν Δωροστόλῳ τῇ νῦν Δρήστρα (1 Δρίστρα) ἐφ' οὗ καὶ ἡ Βουλ-

¹ Χρυσ. Παπαδοπούλου: Βουλγαρίας Ἐκκλησία, ἐν τῇ Μ. Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ

² Κων. Παπαροηγοπούλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (ἔκδ. 5η) τόμ. 5 σ. 71.

³ G. Krüger: Kirchengeschichte: Das Mittelalter, 1929, σ. 72-3.

⁴ Πρβλ. Κ. Ἀμάντου: Οἱ Βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 33 ἐξ.

⁵ Ε. Καρπαθίου: Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ Θρησκευτ. καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τόμ. Β', σελ. 639.

γαρία τετίμηται αὐτοκέφαλος. Ὁ Πατριάρχης οὗτος ἀνηγορεύθη παρὰ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου κελεύσει τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ὕστερον δὲ καθρέθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ¹. Ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἠνέχθη τοῦτο δυνάμεθα εὐλόγως νὰ δεχθῶμεν· εἶναι δὲ βεβαίως χαρακτηριστικὸν τὸ «κελεύσει» τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν μὴ μείναν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἡ μακρὰ εἰρήνη μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Βουλγάρων ἐπὶ Πέτρου τοῦ Α' συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν φιλικῶν σχέσεων μεταξύ των, χαρακτηρίζεται ὁμως ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς καταπτώσεως τῆς Βουλγαρικῆς ἰσχύος ἐν τῷ Αἴμῳ. Ἡ περίοδος δὲ αὕτη εἶναι ἀξιοσημείωτος καὶ διὰ τὴν εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν τοῦ Βογομιλισμοῦ ἐν Βουλγαρία, ἐναντίον τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύνατο ἡ ἀνεξάρτητος Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ν' ἀντιδράσῃ, συνεπεῖα τῆς ἐλλείψεως πνευματικῶν δυνάμεων. Αἱ θεωρίαι τῶν αἰρετικῶν τούτων περὶ γενέσεως τῆς πολιτείας ἠπεύλου προόρριζα καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. Ἀλλὰ τότε ἡ στρατιωτικὴ πολιτικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ ἰσχὺς ἐν τῷ Αἴμῳ εὐρίσκοντο καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας του ἐν Βυζαντίῳ, διότι τὸ Βυζάντιον διὰ τῶν ἐξόχων στρατηγῶν καὶ δὴ διὰ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τσιμισκῆ κατενίκησε τοὺς νέους ἐχθροὺς του Ρώσους καὶ κατέλαβε τὴν Πρεσλαύαν καὶ τὸ Λωρόστολον (971) τῇ βοηθείᾳ καὶ αὐτῶν τῶν Βουλγάρων². Οὕτως ἡ παραδουναβειος Βουλγαρία κατέστη «ἀπλοῦν προσάρτημα τῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τύπον εἰδικοῦ κυβερνεῖου»³. Ἀλλ' ὁ Τσιμισκῆς, ὁ φύσει φιλόανθρωπος κατὰ τὸν Schlumberger, καταλύσας τὴν βασιλείαν τῶν Βουλγάρων, ἐφάνη εὖνους προσωπικῶς πρὸς τὸν Βόριν τὸν Β', ἀλλὰ κατήργησεν, ὡς ἦτο φυσικόν, τὸ Πατριαρχεῖον Βουλγαρίας. Ὁ Πατριάρχης Δαμιανὸς καταφυγὼν εἰς τὴν Δυτικὴν Βουλγαρικὴν ἑπανάστ. ἀρχὴν ἐγένετο Πατριάρχης ἐκεῖ τῇ βοηθείᾳ Βουλγάρων ἐπισκόπων.

Ὅπως μαρτυρεῖ τὸ παρὸν τακτικὸν δὲν κατηργήθη πλήρως καὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας αὐτῆς, ἀλλὰ διεσώθη πῶς ἡ ἐνότης καὶ τιμὴ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ «τάξει προκαθηδρίας». Ταῦτα φυσικῶς συνετελέσθησαν εὐθὺς ἀμέσως, ἦτοι μεταξὺ τοῦ τέλους 971 καὶ τῶν ἀρχῶν 972,

¹ *Jirecek*: Geschichte der Bulgaren σελ. 172.

² Ἡ πρώτη μετωνομάσθη εἰς Ἰωαννούπολιν, ἡ δὲ δευτέρα εἰς Θεοδορούπολιν, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν ἐπεκράτησαν.

³ Περὶ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἴδε Schlumberger: Ἡ Βυζαντινὴ ἐποποιΐα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1' αἰῶνος. Μέρος Α' ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969-976) μεταφ. Βουτυρᾶ (Βιβλ. Μαρσλῆ) σελ. 202. Περὶ τῆς Βουλγαρ. Ἐκκλησίας καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἴδε Γεο. Ι. Κονιδάρη: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

αὐτὸ ἀποτελεῖ σημεῖον χρονολογιῶν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναγραφῆς, ἥτοι τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν «Νέων Τακτικῶν». Δὲν εἶναι δὲ ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Schlumberger, ὅτι τὸ Δωρόστολον κατέστη ἀπλῶς Μητρόπολις, αἱ δὲ ἐπισκοπαὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, διότι ἐν τῷ τακτικῷ τοῦ Τσιμισκῆ πλὴν τῆς Βουλγαρίας οὐδεμίᾳ ἄλλῃ Μητρόπολις ἢ Ἐπισκοπὴ ἀναφέρεται, προφανῶς διότι τὸ σύνολον τῶν ἐπισκοπῶν τῆς μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβεως κυρίως Βουλγαρίας ὑπήγετο ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας, ὅστις καὶ μόνος ἀναγράφεται εἰς τὸ «τακτικόν» τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ συμπλήρωσιν τῶν «Νέων τακτικῶν» τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Οὕτω λοιπόν, ὅπως πολιτικῶς ἡ Βουλγαρία ἀπετέλει ἰδιαιτέραν κυβερνητικὴν ἐνότητα ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας, οὕτω καὶ ἐκκλησιαστικῶς.

Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικὸν τῆς πολιτικῆς εὐστροφίας καὶ δεξιότητος καὶ ἐπεικειάς¹ (ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐπεικειάς ταύτης οἱ Βούλγαροι;) τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος Τσιμισκῆ, ὅτι ταπεινώσας στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς τοὺς ἄλλως τότε ἀνικάνους νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν — καὶ τὰς συνθήκας πρὸς τὸ Βυζάντιον—Βουλγάρους, δὲν ἠθέλησε καὶ νὰ ταπεινώσῃ αὐτοὺς καὶ ἐκκλησιαστικῶς, καθιστῶν τὸν Βουλγαρίας ἀπλοῦν Μητροπολίτην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἦτο δὲ ἀναμφισβητήτως ἐκδήλωσις εὐμενείας πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ἡ τοποθέτησις του ἐν τῇ τάξει μετὰ τὸν Οἰκ. Πατριάρχην καὶ πρὸ τῆς ἀρχαίας αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ἀναμφιβόλως δὲ ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Συνόδου ἐδημιουργήθη ἡ ἰδιαιτέρα αὐτῇ τάξι, ἐν τῇ «τάξει προκαθεδρίας» μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τῶν ἀρχαίων Μητροπολιτῶν Καισαρείας καὶ Ἐφέσου, ἀλλ' ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τούτους, διότι τοῦτο ἀκριβῶς δηλοῖ ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὅστις ἐπεδίδοτο ἰδίως εἰς τοὺς Ἀρχηγοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὀνομάζετο καὶ ὁ Κύπρου Ἀρχιεπίσκοπος. Δυνάμεθα εὐλόγως νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς πολιτικῆς ταύτης ἐτακτοποιήθη πως καὶ ἡ θέσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἐν τῇ «τάξει» ταύτῃ, ἀφαιρεθέντος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν ὑποκειμένων ἐν τῷ Οἰκ. Θρόνῳ τῶν Μητροπόλεων. Οὕτως ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἐμπρέπουσα ἀνωτέρα θέσις μεταξὺ τῶν θρόνων, ἀλλὰ δὲν ἀπεδόθησαν πλήρως τὰ δίκαια, ὡς βλέπομεν π.χ. εἰς τὴν πενθέκτην Οἰκ. Σύνοδον (691). Ἄλλ' ὅπως αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις δὲν ἐπέτρεπον τὴν διεκδικήσιν πλήρως τοῦ αὐτοκεφάλου εἰς τὸν Κύπρου, ὅστις μόλις πρὸ ὀλίγου (965) ἠλευθερώθη ἀπὸ καταστρεπτικῆν δουλείαν, πολλῶν μᾶλλον δὲν ἐπέτρεπον αὐτῷ

¹ Πρβλ. Κεδρηνόν, Migue. P. G. 122, 126 - 130.

ν^ο ἀντιστῆ κατὰ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἰδιαιτέρας εὐνοίας τοῦ Αὐτοκράτορος, πιθανώτατα τῇ συγκατανεύσει τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις περιελήφθη ἐντὸς τῶν ὁρίωντῆς αὐτοκρατορίας.

Οὕτως ἐρμηνεύομεν ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν γεγονός τῆς ἀναγραφῆς τῆς ἀρχαίας Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου μετὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας. Ὑπῆρχε δὲ ἀναμφιβόλως εὐλόγος δικαιολογία δυναμένη νὰ προβληθῆ ἔναντι τοῦ Κύπρου, ὅτι ὁ Βουλγαρίας, διετέλεσε Πατριάρχης, ἔστω καὶ δευτερευούσης σημασίας ἀλλ' ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Πατριαρχείου (927).

Ἀναμφιβόλως διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ Κράτος ἠδυνήθησαν κατὰ τὸν ἄριστον δυνατὸν τρόπον νὰ συμβιβάσωσι 1) τὰς πολιτικὰς ἀπαιτήσεις τῆς στιγμῆς¹, τὰς ἐπιβαλλούσας τὴν ἐπίδειξιν εὐρέως πνεύματος ἐπεικειάς καὶ εὐνοίας πρὸς τὸν λαὸν τῆς Βουλγαρίας καὶ τὴν νέαν Ἐκκλησίαν 2) τὴν ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως ἀνωτάτης ἐποπτείας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας, ἣτις εἶχεν ἀνάγκην, ὡς εἶδομεν, τῆς χειραγωγίας τῆς πνευματικῆς τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ 3) τὰς ἐκ τῶν κανόνων καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀπορροεύσας ὑποχρεώσεις². Ἦτο δὲ τοῦτο ὀρθὸν καὶ ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν θεμελιώδη ἀρχήν, ἣν ἐφήρμοζον οἱ Βυζαντινοὶ ἀπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Γ' καθ' ἣν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἔδει νὰ ἀνταποκρίνεται καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης³. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ δὲ τῆς πολιτικῆς ταύτης, ἡ ὁποία δὲν ἐσήμαινε καθαρὰν ὑποταγήν, ὁ Γοιμισκῆς ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως πρόδρομος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου, τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας τῆς λεγομένης δυτικῆς Βουλγαρίας, διότι ἡ Ἀνατολικὴ ἢ κυρίως Βουλγαρία κατέστη βραδύτερον κατ' ἀνάγκην ἀπλῆ Μητρόπολις ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1' αἰῶνος. Ἀλλ' ὁ Βασίλειος ἐπροχώρησεν ἔτι περαιτέρω.

Ἐπειτα εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἀνῆκεν ἡ μέριμνα περὶ εὐσταθείας πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ δὲ ἀρχὴ αὕτη εὔρεν ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων ἐφαρμογὴν συνεπεία τῶν πολιτικῶν συνθηκῶν. Δυνάμεθα δὲ νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὡς μίαν ἐπὶ πλέον μαρτυρίαν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ἔννοια

¹ Παρὰ Schlumberger, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 202.

² Ἡ τάξις προκαθηδρίας ἀναθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Πατριάρχου, διεφυλάσσετο δὲ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ (ιδὲ σχετ. κείμενον παρὰ Gelzer, ἐνθ' ἀνωτέρω σ. 550. Πρβλ. Γ. Σωτηρίου: Τὰ κειμήλια τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου κλπ. Ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 9.

³ Κατὰ τὸν ἱερὸν Φώτιον (Ἐπιστολαὶ ἔκδ. Βαλέττα, Λονδίνον, σ. 162). Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατείας καὶ διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἶωθεν.

λοιπόν τοῦ αὐτοκεφάλου τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ἐν τοῖς πράγμασι περιορίζετο ἀκριβῶς ὑπ' αὐτῆς. Ἔχει λοιπόν καὶ γενικωτέραν σημασίαν τὸ τακτικὸν τοῦ Τσιμισκῆ.

Κίμωνος Α. Παραγοπούλου: Σχέσεις μεταξύ κυκλοπεντανοφαινανθρενικῶν παραγῶγων καὶ ἐνζύμων: I Ἐπίδρασις α - οἰστραδιόλης καὶ διοξυδισουλφοσιλβενίου ἐπὶ τῆς περιεκτικότητος τοῦ αἵματος εἰς φωσφορομονοεστέρην ΑΙ.

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΦΥΣΙΚΗ. — **Ondes gravifiques du corpuscule monobipolaire** * *par P. Papapetrou*. — Présentée par C. Maltézos.

§ 1. Les ondes gravifiques sont une conséquence de la théorie de la relativité généralisée, qui n'a reçu aucune vérification expérimentale et ne présente par conséquent qu'un intérêt purement théorique. D'après cette théorie, de l'énergie est rayonnée par ondes gravifiques toutes les fois qu'un corps en mouvement de rotation n'est pas symétrique par rapport à son axe de rotation. Ce rayonnement a été étudié en détail pour le cas macroscopique d'une barre tournant autour d'un axe normal à celle-ci¹. Ces calculs ont mis en lumière l'existence d'un très faible rayonnement, croissant rapidement avec la vitesse de rotation, mais en somme absolument négligeable, pour toutes les vitesses pratiquement réalisables.

On connaît cependant aujourd'hui le cas d'un corpuscule microscopique non symétrique par rapport à son axe de rotation, pour lequel il faut présumer un rayonnement gravifique: c'est le cas du corpuscule mono-bipolaire qui constitue le modèle classique de l'électron magnétique², et dont le rayonnement gravifique peut être par contre considérable, la vitesse de mouvement de ce corpuscule se rapprochant de celle de la lumière. A ce rayonnement on ne doit pas attacher une signification physique immédiate, l'électron magnétique étant un corpuscule stable. Pourtant, la considération de ce rayon-

* Α. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ, Βαρυτικά κύματα τοῦ μονοδιπολικοῦ σωματίου.

¹ Voir A. S. Eddington, Relativitätstheorie in mathematischer Behandlung, Springer 1925.

² H. Hönl et A. Papapetrou, ZS. f. Phys. **112**, (1939), 512, **114**, (1939) 478 et **116**, (1940), 153. Par la suite cités sous I, II, III.